

dobro obdelano; pa tudi lahko se čita, zlasti če primerjamo ta zvezek s prvimi. Žalostno nalogo so pravzaprav imeli Hrvati, vedno so morali naše kmete učiti pokorščine nasproti graščakom. In davke so jim vtepal. Dežele so morale v onih časih veliko žrtvovati. In koliko darov je bilo treba! Mnogo smo imeli obiskov; navadna poročila nam malo pripovedujejo o tem, Grudnova zgodovina nas pa o vsem pouči. Iznova zopet izvemo staro zgodovinsko resnico, da zarotniki navadno nimajo dosti poguma. Pragmatična sankcija je natančno opisana; razumeli jo bomo tem bolj, ker se ravno v sedanji svetovni vojni pravzaprav spet bije boj zanj. Kdor ni o teh stvarih dobro poučen, naj vestno prebere stran 937. Pride čas Marije Terezije, čas bodrečega žarenja na obzorju, povsod gre na bolje. Seveda je prvi namen vladeboljšanje državnih financ, zato pomaga kmetu; a to nič ne de, da se mu le začne bolje goditi, najsi bo namen ta ali oni. Prav instruktiven je pogled v posamezne panoge kmetovalstva onih časov; pazljivo zasledujemo razvoj šole, opazujemo, kako se godi slovenščini, in vidimo, da že takrat nastaja odpor proti tujemu jeziku. Paglovca in Kumerdeja si bomo za vselej zapomnili. Pozneje pa škofa Herbersteina, prvega pomočnika Josipa II. Previdno se suče pisatelj okoli kočljivega predmeta jožefinizma. — Najrajši smo čitali odstavke 9.—11. Z ljubeznijo je opisan Valvasor; a premalo izvemo o njem. On je v zgodovini naših krajev tako monumentalna postava, da bi zaslužil poseben večji odstavek namesto štirih strani. Če posveti n. pr. nemški zgodovinar Mayer v svoji knjigi, ki opisuje zgodovino cele naše monarhije, Valvasorju štiri strani, koliko bolj bi se morali mi ozirati nanj. Sicer je pa dostikrat citiran, zato je skozi cel zvezek med nami; opazili smo tudi, da je pisatelju odmerjen prostor. Mi bi mu ga dali več na razpolago.

Semintja se najde kakšna majhna netočnost, ki pa celotnega vtisa nič ne moti. Mi bi pisali Betlen namesto Bethlen, Mikulov mesto Nikolsburg, tudi ne Oppeln. Ferdinand III., 1637—1657. Ne Raab. Glede števila vojaštva so mnenja seve zelo različna; 250.000 na str. 918. se nam zdi preveč. Tam tudi tiskovni pogrešek 1883. tam tudi Rüdiger, str. 919. pa Rudiger. 300 topov je vzel Kara Mustafa seboj, 370 so mu jih pred Dunajem vzeli (str. 920.). To je treba pojasniti, kar je seveda lahko; saj jih je morda dobil po tedanji turški Ogrski. Str. 922. Staremburg mesto Starhemberg. Na str. 932. stoji: Jožef I. je umrl za kozami 17. aprila 1711, spodaj pa, da je ravno ta Jožef sklenil satmarski mir, kojega datum je pa na str. 931. 1. maj 1711. Sedaj pravimo Svištov, ne Svistova. Na str. 1023. piše Valvasor: vendar je večina meščanov tujcev —, par vrstic za tem pa: tako da tretji del meščanov sestoji iz tujcev. Če sta na strani 1042. dva Ivana, naj bo pa še Bart. Jernej. Str. 1052. Robov vodnjak, par vrstic potem pa Robba. Str. 1072. izžarjevajo. Str. 1073. mora biti namesto 1533 gotovo druga letnica, ker pravi »vnovič« in je to po l. 1543. Spodaj je letnica 1582, potem »leto pozneje« in nato »spomladi istega leta (1586)«. »Mezlan« je štirikrat razložen itd. Torej same malenkosti, ki le pričajo, da delu ne moremo ničesar očitati, ker je res izvrstno. Kdor se s takimi stvarmi sam ukvarja, vé Grudnovo zgodovino tem bolj ceniti.

V. Š.

Franc Pengov: **Podobe iz narave**. 1. zvezek. Celovec. 1916. Izdala »Družba sv. Mohorja«.

To knjigo smo težko pričakovali; ljudstvo je ni toliko pogrešalo, a pogrešali so jo znanstveniki za ljudstvo, in ko je prišla, nas je presenetila, ker nismo toliko pričakovali. Že razdelitev ugaja: »Jesenski sprehod, materinska skrb narave v jeseni, rastlinska pošta, zimski sprehod in razni stanovi, kakor telovadci, vojaki, morilci, mornarji in ladjetesarji, topničarji, saperji in minerji, pridigar, na prednjih stražah.« Vse je tako logično in neizogibno, polno vrvenja in življenja, polno odgovorov in rešenih zagonek, a obenem ti je vsak pojav, vsak najmanjši slučaj žareč refleks velike dobe, ki jo zdaj živimo. — Nazadnje pa zakuka kukavica in nehote zazremo pred seboj nekaj lepega, pomladanskega in srečni smo, ko začutimo globoko silo lastnega vstajenja. Avtorju se je posrečilo najti način, ki ugaja ljudstvu in je prijeten tudi izobražencu. Različnost tvarine in lahka govorica dajeta podobam barv in življenja, tako da bralec ne more nehati, morebiti tudi zato ne, ker so ilustracije kljub znanstveni prilagoditvi dokaj mične in zabavne. Škoda, da jih je tako malo in da ni nobenih neposrednih posnetkov iz narave.

Knjiga bo, mislim, vsepovsod ugajala, posebno zaradi svojega smotra, ki je: dati znanstvu tako obliko, da ga bo razumelo tudi ljudstvo. Nemci imajo že celo vrsto takih poljudnih knjig, najbogatejše razposilja v svet »Kosmos«. Delovanje na polju popularizacije je zanimivo in blagonsno, a v ravno isti meri tudi nehvaležno, kajti meje med znanstvom in diletantstvom so včasih tako nejasne, da je treba tudi pisatelju-strokovnjaku velike opreznosti, zlasti če snovi ne črpa iz strogo znanstvenih virov, ampak tudi iz poljudnih knjižic. Noben pisatelj ne štedi z domišljijo in na ta način se lahko pripeti, da vzraste z zrnem vred tudi plevel. Takih pojavov poznamo dovolj, nekaj sličnega je povedal prof. Abel o poljudnih knjigah znanega Bölscheja. Ako pa avtor ne navede literature, se skrbni bralec spomni nehotne na take pregrehe in z neko notranjo nezadovoljnostjo bere in tehta in tehta in bere — naenkrat je postal nezaupen.

Tudi v drugem oziru je znanstveno sliko težko spraviti v poljuden okvir. Mislim na naše usodepolne teorije. Če kdo ni izobražen dovolj, da bi mogel ločiti hipotezo od dejstev in da bi mogel kljub objektivno razloženim hipotezam verovati, je pametneje, da mu o takih problemih molčimo; tako n. pr. o Darwinu. Darwin je mnogo mislil, mnogo vedel in neprenehoma iskal odgovorov na tisoč vprašanj, ki mu jih je stavila narava. Drugi so šli mimo, on je z Lamarckom vred obstal in iskal vzrokov. Najnovejši viri prisojajo njegovi teoriji o selekciji in boju za obstanek malo pomena, a ravno tako odkrito poudarjajo dejstvo, da bi bila biologija in deloma tudi fiziologija brez Darwina še danes v povojih. On je dal povod mnogovrstnemu raziskavanju in ne zasluži, da se predoči ljudstvu samo kot mož, ki nam je hotel vtisniti na vsak način pečat živalstva. Iz descendenčne teorije je izvajal konsekvence, smele sicer, a bile so konsekvence.

Nekaj izredno zanimivega in poučnega je rastlinska pošta, ki je po vseh svojih mnogoličnih funkcijah dosti bogato opisana. Seveda bi se bila dala omeniti v svrhu popolnosti še marsikatera rastlina, tako n. pr. pri letalnih pripravah plodov in semen naša lipa ali pa — z ozirom na tehniko aeroplanov — indomalajska buča

zanonia. Toda to so malenkosti čisto osebnega značaja kakor tudi dejstvo, da je volkec v svojem predavanju popolnoma pozabil povedati, da se ne zabubi na dnu lijaka, ampak si sezida v tej nadbudnejši dobi svojega življenja tesni dvorec v varni zemlji pod lijakom.

Morebiti bi kakega radovednega bralca zanimal tudi mehanizem jerihonske rože, ki ji omogoči skrčiti in zopet razprostrti liste, kateri pojav je označil avtor pri rastlinski pošti. Trebalo bi zaradi tega omeniti, da ima ta križnica samo na zgornji strani listov močne higroskopične stanice, ki hlastno vsrkavajo vodo, hitro narastejo in vsled tega zgornjo plast lista precej povečajo, tako da se mora list razprostrti. Ta fenomen opazujemo tudi pri drugih rastlinah, kakor n. pr. pri selagineli, medtem ko je ustroj pri bodeči neži ravno nasproten. Higroskopične stanice so v tem slučaju na spodnji strani listov, tako da se vsled vlažnosti listi skrčijo in se košek zapre.

Narava hrani pač preveč zanimivih in obenem tajinstvenih zakladov, da bi jih bilo mogoče izčrpati v eni knjigi, in če je še tako razkošna na vsebini kakor »Podobe iz narave«. Zato z isto radostjo, s katero smo prelistali prvi zvezek, pričakujemo tudi drugega.

Dr. Angela Piskernik.

Glasba.

Komorni koncert češkega kvarteta. Za drugi večer letošnje koncertne sezone 9. decembra 1916 nam je Glasbena Matica preskrbela izreden užitek. Nastopil je svetovnoznani češki kvartet iz Prage, ki je sedaj takole sestavljen: g. Karel Hoffmann igra prvo violino, g. Josip Suk drugo, g. Jurij Herold violo, čelo pa g. Lavoslav Zelenká. Za nastop v Ljubljani so si imenovani umetniki izbrali — v dogovoru z artističnim matičnim vodstvom — spored, sestojč iz skladb samo čeških skladateljev, mojstrov: Dvořaka, Smetane in Suka.

Kot prvi je prišel na vrsto — po nekoliko izpremenjenem sporedu — Sukov kvartet v B-duru, op. 11. Sukova glasbena govorica, kot se nam javlja v prvem, tretjem in četrtem stavku njegovega kvarteta, je brezdvomno krepka in globoka, vendar vobče — vsaj za prvič — nekoliko težko umljiva in prebavljiva. Vsled prepogostnega moduliranja in raznih drznih kretenj postane dostikrat nemirna in se ji izgublja enotnost. Značaj omenjenih treh stavkov je dramatičnoburen, teman; zlasti pri zadnjih dveh stavkih se zdi, kot da hoče skladatelj risati grozote sedanjega nemirnega in razburkanega vojnega časa. Izjemo pa dela drugi stavek »Intermezzo«. To vam je dražesten komadič, ki vas po svojem svežem, — rekel bi — skoro pikantnem slovanskem motivu hipoma za seboj potegne in razvedri, pa mu je tudi sicer kot formalno jasni skladbi lahko slediti.

Smetanov kvartet »Iz mojega življenja« v E-molu je izmed vseh treh izvajanih kljub svoji romantiki vendar primeroma najbolj klasičen. Tudi ta kvartet nam v celoti slika mnogo človeškega vrvenja in trpljenja in prestanega gorja, — popolna oglušlost leta 1874. je baje dala Smetanu povod za to glasbeno delo —, a vendar kako se nam vsa ta globoka tragika razodeva mirno in vdano; koliko barv, sočnosti, gorkote je kljub omenje-

nemu dejstvu v tej glasbi! Prekrasna sta zlasti prvi stavek: *Allegro appassionato* z ono tako naravno in blagodejno ponavljajočo se kadenco in tretji stavek: *Largo*.

Dvořakov kvartet v As-duru, op. 105, predzadnji izmed osmerice njegovih kvartetov, nosi na sebi vse znake splošnega Dvořakovega glasbenega stvarjanja: kar moč čvrsto in samoraslo izražanje, gladko in lepo zaokroženo obliko. Kot bisera kvarteta omenjam drugi stavek: *Molto vivace* in tretji: *Lento e molto cantabile*,¹ kateri zadnji je navidez sicer preprost, a v resnici veličastno resen in izredno občuten.

Izvajanje vseh treh kvartetov je bilo samoposebi umevno vseskozi izvrstno in brezhibno. Vsi štirje umetniki so igrali kakor bi igral en sam: vedno strogo natančno skupaj tudi v najhitrejšem tempo, v homofonskih partijah ravnotako enotno se držeč raznih dinamičnih nians: *crec.*, *decrec.*, *dim.* itd. — prekrasna so bila pp mesta —, v polifoniji pa ravnotako skrbno dajajoč prednost glavni temi, oziroma važnejšemu motivu.

In ravno ta enotnost, ta zraslost v eno neločljivo organsko telo je pri izvajalcih, kot so ravno n. pr. komorni kvarteti, brezdvomno ena njih prvih vrlin, eden poglavitnih pogojev njihovih uspehov.

Tega neizrekljivo važnega momenta naj bi se zavedali tudi zlasti člani naših raznih svetnih in cerkvenih pevskih zborov. Tudi tu je v dosego zares uspešnega delovanja neobhodno potrebno, da se pevci in pevke prvič navadijo eden na drugega in na pevovodja, da se glasovi prilagodijo eden drugemu, da nobeden brez vzroka ne sili v ospredje, marveč se vsi podvržejo in podrede celoti radi celote in enote. Da se pa sploh morejo navaditi eden drugega, prilagoditi se eden drugemu ter enotno vežbati, treba, da pevci pri zboru, v katerega so vstopili, tudi vztrajajo ter redno k vajam hodijo. Z rednim skupnim učenjem in rednim skupnim izvajanjem raste in doraste zbor v enoten organizem, ki kot tak kaj velja in zmore. Kako precizno, gladko in vseskozi sporazumno je bilo igranje češkega kvarteta, dasi brez dirigenta. Brez dirigenta? Vidnega dirigenta godalni kvarteti res nimajo, a duh enote, ki preveva vse štiri igralce — to je njih dirigent. Nasprotno pa pri naših pevskih zborih dostikrat opazamo, da pevci kljub vodstvu pevovodja niso vedno točni, ne pojejo kot zbor, kot enota, ampak bi jo rad vsakteri rezal zase, kakor se pač njemu poljubi. Zato več duha skupnosti in enotnosti tudi v naše pevske zборе!

Z veseljem konstatiram dejstvo, da je bila topot celó velika Unionova dvorana za občinstvo, došlo h koncertu, premajhna, dočim je češki kvartet ob svojem prvem nastopu v Ljubljani, 19. novembra leta 1893., v deželni redutni dvorani igral pred pičlo zasadenimi stoli.

Današnje veliko zanimanje za glasbo med Slovenci, in to tudi za novejšo umetno komorno, torej za absolutno glasbo, nam je priča, da se je zmisel za glasbo

¹ Izraza »*Molto vivace*« in »*Lento e molto cantabile*« citiram po Paynejevi mali partiturni izdaji. Izdal Ernst Eulenburg, Leipzig. Na programnih listih je drugi stavek označen kot: *Scherzo. Vivace*, tretji pa: *Adagio ma non troppo*. Odkod ta razlika, mi ni znano.